

M o g y o r ó s i E l e k

A Kolozsvár tözsomszedságában elterülő kolozsmonostori uradalmat, mint kincstári birtokot, az öregbik Rákóczi György fejedelem idősebb fiának rendelte jövedelmi forrásul, éppen ezért fia gyakran tartózkodott itt. Tudjuk azt is, hogy egy itteni nemesi kuriát és a hozzá tartozó négy hold földet "maga kész pénzén bizonyos summán" megváltotta.¹⁾ Porcsalmi András kolozsvári prédikátor 1679 január 3-án Gilányi Gergely özvegyéhez Apafi Annához intézett levelében írta: azt a házat "akkor Tanács Ur hiveinek s Tiszt. Csulai György Püspöknek instantiajokra Istenhez való buzgóságából... Templumnak és Parochiának erigáltatására Vallásunkon levők kedvéért fordított és azon funduson levő kő házat annak rendi szerint Praedicálló székkel, férfiaknak és Asszonyi állatoknak való székekkel meg ékesített és 1654. esztendőben solemniter, nagy uri rendeknek jelen létekbén könyörgések, praedicatiók és Sacramentumok ki szolgáltatása által Templumnak dedicaltatott és könyörgéseknek és egyéb közönséges Isteni Tiszteletnek és szolgálatnak házává conferaltatott, hogy a Jézus Christusnak Országá ottis nevedekést és gyarapodást vehetne a sok tövisek között."²⁾ Porcsalmi leírásának a valóságnak föltétlenül meg kell felelnie, hiszen ő maga szentanu volt, lévén akkor a kolozsvári óscholaháznak érdemes lektora.

Ennek a Zámbo-féle udvarháznak átalakítása és berendezése tehát az 1654. esztendő folyamán történt, úgy hogy azzal ugyanazon

-
- 1) Cikkem főforrása a kolozsvári református egyházközség levéltárának Kolozsmonostorra vonatkozó okiratai; tehát ahol külön forrásmegjelölés nincsen, ott mindég azok adatai értendők.
  - 2) Herepei Gergely: A kolozsmonostori régi református ekklezsiáról. (Aracs István: A kolozsvár-monostori ref.templom története. Kolozsvár, 1914. 14-16.)

év őszére már el is készültek. Erre ugyanis Csulai György püspöknek Gygyorósi Elekhez, a monostori ekklezsia kijelölt papjához 1654 november 23-án Alvincről írott leveléből következtethetünk. Ebben értesítvén őt a tisztségével járó fizetéséről, végezetül meghagyja, hogy "immár Kegyelmed csak fogjon hozzá a Tanításhoz (vagyis az egyházi szolgálat megkezdéséhez) Isten hírével."

A templom felavatása azután 1655 január 1-én ment végbe. Ezt az eseményt magának Gygyorósinak Apafi fejedelemhez 1664-ben április 5-én intézett folyamodásából állapíthatjuk meg.³⁾ Ezen kívül Porcsalmitól - bár egy év tévedéssel - arról értesülünk, hogy az 1654-ben történt "Templumnak való dedicáltatás nagy uri rendeknek jelen létekbén" ment végbe, amikor is a fejedelemnek is föltétlenül jelen kellett lennie, hiszen egyik oklevelének keltezése szerint az 1655, ujesztendő táján, vagyis január 3-án éppen a szomszédos Gyalu várában időzött.

Alig történt azonban meg a templom felavatása, már harmadnap, vagyis január 3-án Szászfenesi Mihály jezsuita atya és kolozsmonostori plebánus a kolozsvári várfalon kívül lakó katolikusok nevében tiltakozását jelentette be a református szertartásoknak Monostoron történő gyakorlása ellen, minthogy Monostor az egyházi javaknak 1556. évi elfoglalása előtt, sőt Báthori István erdélyi fejedelem és lengyel király adománya következtében a maga egészségében az ottani benedekrendi apátság, majd a jezsuita rend tulajdona volt. A tiltakozást személyesen is bejelentő hivatalos személyeknek Sorbán István, a gyalui vár és kolozsmonostori fejedelmi javak felügyelője, írásban válaszolt, ellene mondván a tiltakozásnak. A plebánus tiltakozása, természetesen, a fejedelem elé is került, ő azután erre úgy döntött, hogy a református religio most már szabadon gyakoroltassék, csak más vallást ezután ne hozhassanak be a faluba.⁴⁾

Ez a külső története a monostori templom alapításának. Az indító okokra nézve is megtaláljuk az utalást Porcsalmi kolozsvári prédikátornak fentebb már idézett levelében. Szerinte ugyanis if-

---

3) Gygyorósi Elek folyamodása I. Apafi M.-hoz 1664. évben a gr. Pekri levéltárban. Sz. 1908: 315. - Apafi 1664. évi adománylevele a ref. ekkla lev.tárában.

4) Jakab: Kolozsvár. II. 703-4.

jabb Rákóczi fejedelem "akkori tanácsur hiveinek s Tiszt. Csulai György Füspöknek instantiajokra" adományozta ezt a nemesi udvarházat templomul, hogy "Jézus Christusnak országa ottis nevededést és gyarapodást vehetne a sok tövisek között."

Valóság, hogy a protestáns Kolozsvár tőszomszédságában Erdélynek már "hites-hely"-mivoltánál fogva is egyik legtekintélyesebb katolikus központja: Monostor ebben az időben is még maga tartotta össze a kolozsvári várfalakon kívül, valamint a közeli falvak, (Bács, Fenes, Jegenyé) még megmaradt katolikusságát. Könnyen felvetődhetett tehát a körülményekkel közelebbről ismerős orthodoxus egyházpolitikus fejében a gondolat: egyfelől a fejedelmi uradalom számára dolgozó személyzetnek és külső iparosoknak, meg jobbágyoknak, nemkülönb a faluban lakó néhány egytelkes nemesnek az eddig nélkülözött egyházi keretet is megadni, amely egyuttal megvédje az itteni jezsuiták igehirdető befolyásától, másfelől pedig magának Monostornak katolikus szempontból való összetartó erejébe éket verni, hogy a vallás védő palissza alá huzódó német császári hatalom kisugárzása itt se találhasson biztos talajra. E gondolat bizonyosan Csulai püspök agyában fogamzott meg, Rákóczi akkori tanácsurái pedig - Szalárdi szerint - a református részén "a szép özszege jutott becsületes öreg ur Rhédei Ferenc", Kemény János, Serédi István, az unitárius Bethlen Ferenc, továbbá Barcsai Zsigmond igaz hazafia, meg Huszár Mátyás valának,⁵⁾ tehát közülök telhettek ki Csulai elgondolásának pártolói. Különb magának a lelkipásztor személyének megválasztása is mutatja, hogy ezt az állomást nem jelentéktelen falusi, hanem magában határozott célt hordozó feladatnak szánta az alapító kegye. S minthogy a jezsuiták vallásos tevékenységük jegyében hol nyíltan, hol elfödözve, a német császár érdekét szolgálták, Mogyorósira tehát itt még politikai feladat is várakozhatott.

Csulai püspök 1654 november 23-án Alvincről keltezett levelét Mogyorósi Elekhez, már mint a monostori egyházközség kirendelt papjához intézte. Rátermettségére kétségtelen adataink vannak.

A háromszéki sepsimagyarósi székely családból származott Mogyorósinak⁶⁾ valószínűleg már hazulról is megadatott az ismeret-

5) Szalárdi. 252.

6) 1641-ben Groningában megjelent vitatkozását Alexius Mogyorósi Hunnus Transsylvanus név alatt jelentette meg. (RMK.III.1567)

szerezés lehetősége. Hazai tanulását az otthoni iskolák után Fehérvárott⁷⁾ Alsted, Piscator és Bisterfeld professzorok irányítása alatt⁸⁾ végezvén el, tudásának további gyarapítására Hollandiába bujdosott; itt azután 1639 szeptember 20-án iratkozott be a franekerai egyetem teológiai karára.⁹⁾ Külső országokban való bujdosása idején hazulról háportoni Kapronczai György, az öregbik fejedelem udvari embere, a császár elleni hadakozásban pedig generálisa, volt támogatója, pártfogója, aki - Szalárdi szerint - "Erdélyben csak magános tiszt nélkül való főember, igen nagy magos vastag és vállas, kemény tekintetű, hatalmas szavu személy lévén, úgy hogy néhány országokban is természetére nézve alig találtathatnék hozzá hasonló, a fejedelem udvari szolgaságra kötelezte vala, nagy fizetése járván esztendőnként a tárházbul."¹⁰⁾ Bizonyos tehát, hogy ez a férfiu pártfogoltjával aligha választott olyan diákot, aki a tudományokon kívül semmit se látott, se hallott. Mogyorósinak magatartására nézve is talpraesett, kemény legénynek kellett lennie. A beléhelyezett bizalomnak meg is felelt s a bizonyosan bőkezű támogatásért külföldön megjelentetett két munkáját is hálából jóltevőjének ajánlotta.

Mogyorósi, mint bujdosó diák, franekerai tanulása idejében Vedelius teológiai professzor elnöklése alatt az 1640. esztendőben a Collegium Hungaricum keretén belül nyomtatásban is megjelent négy vitatkozást is tartott, majd Almási P. András disputációját verssel üdvözölte.¹¹⁾ Azután az 1641. évben egy 8° nagyságu 111 lapnyi terjedelmű művet irt "Panoplia Christiana Verae Fidei hostibus opposita" címen;¹²⁾ ennek érdemeit mi sem bizonyítja jobban, minthogy megjelenésétől számított tizedik évben, vagyis 1651-ben ugyancsak Franekerában már második kiadását érte,¹³⁾ sőt 1669-ben Kannengiesser Luder, az anhalti gimnázium rektora és a teológiamegfilozófia professzora, 323 lap terjedelműre kibővítve s különös-

7) Bod Péter: Magyar Athenas. Nagyszzeben, 1766. és Bankó József: Transsilvania. Vindobona, 1778. II. 404-5.

8) RMK. III. 1567.

9) TT. 1886: 605.

10) Szalárdi. 157-58.

11) RMK. III. 1556, 1557.

12) RMK. III. 1567.

13) RMK. III. 1768.

képpen az ifjúság számára átírva, Köthenben újra sajtó alá bocsátotta.¹⁴⁾ Különösen ez az utóbbi kiadás bizonyítja, hogy Magyarósi értekezése nem tartozott azok közé a csekélyebb értékű dolgozatok közé, amelyeket ezrével ontott az akadémia tanuló ifjúsága.

Magyarósi még ugyanebben az 1641. évben tovább vándorolva, Groninga egyetemén folytatta tanulmányait. Itt Alting Henrik teológiai professzor vezetése alatt már 1641 március 3-án "De Antichristo" tárgykörből tartott vitatkozást, a tételt tanuló társával, Gidófalvi Jánossal, a későbbi kolozsvári lelkipásztorral megosztva.¹⁵⁾

Idegen országokból való hazatérése valószínűleg még ugyanebben az esztendőben történt. Ezt sejtjük abból a körülményből, hogy I. Rákóczi György fejedelem sepsimagyarósi Magyarósi Elek, Tamás, János, Gáspár, Jakab és nagyborosnyai Magyarósi Péter lófő rendű székelyeket 1641 december 16-án Kolozsvárt kelt adománylevelével a nemesek sorába emelte és nekik címert adományozott.¹⁶⁾ Bárha e címer - a paizskép tartalmából következtetve - hadi vitézséggel érdemeltetett ki, mégis hihető, hogy vele főképpen az elsőként említett Elek kérését méltányolta a fejedelem kegyelme.

A hazaérkezett Magyarósit - jelentkezése után - a fehérvári iskolához állította be Geleji Katona István püspök. Ezt Csaholczi P. János papjelölt 1643 február 11-én Utrechtben tartott vitatkozásának ajánló soraiból tudjuk meg, mert Magyarósit már mint ottani akadémikus mestert említi.¹⁷⁾ Tehát téved Bod Péter akkor, amikor a Magyar Athenasban arról számol be, hogy a hazájába visszatért Magyarósi a kolozsvári ekleziában pap, az iskolában pedig professzor lett.¹⁸⁾

Életének további folyásáról egészen addig az ideig, amig monostori lelkipásztori állomását el nem nyerte, semmi adatunk sincsen. Egyedül Vizkeleti P. Dániel akadémiai hallgató 1650-ben Fra-

14) RMK. III. 2477.

15) RMK. III. 1567.

16) Mike Sándor: Collectio Genealogica. A. 703.1. (Az ENM levéltárában használtam.) - Sándor Imre: Czimerlevelek. II. Kolozsvár, 1912. 232.sz.

17) RMK. III. 1611.

18) Fekete Mihály: A kolozsvári ev. ref. főtanoda története. Kolozsvár, 1876. 25-26.

nekerában megjelent hitvitájának ajánlásában nevezi meg őt, már mint prédikátort.¹⁹⁾

A monostori templom felavatásának megtörténte után harmad napra, vagyis 1655 január 3-án Gyaluban kiállították a fejedelmi nagy pecséttel és Rákóczi sajátkezű aláírásával ellátott papi díjlevelet. A járandóságokról - mint alapító - maga a fejedelem gondoskodott, a gyalui uradalom jövedelméből rendelvén ki annak minden tételét. Ezzel azután az új lelkipásztor nemcsak a monostori gyülekezetnek, hanem egyuttal a fejedelemnek is udvari papjává lett. Megállapított járandóságai: "Leszen készpénzfizetése per annum hatvan forint; husz köből buza; hatvan vedér bor és két hizott disznó, vagy helyette öt forint. Köntösre és bélésre harmincz forint; tizenhat szekér fa. Ezeket requisitionk nélkül gyalui udvarbiránk tartozzék kiadni esztendőnként paraltatván."²⁰⁾ E javadalmazás, természetesen, meg sem közelítette a kolozsvári papok jövedelmét, azonban az egyházközséghez föld is tartozván, annak hozama valamennyire pótolta a nagy különbséget. Tekintettel azonban arra a helyzetre, hogy ez az udvari papság egyuttal mintegy előrsi hivatást s éppen ezért nem csekély feladatot rejtett magában, ide csakis jeles felkészültségű értékes egyént állíthattak. Mogyorósi monostori működéséről azonban - sajnálatos körülmény - semmi emlék sem maradt fenn, de annak nagyon rövidre szabott ideje miatt alkalmat sem nagyon lehetett, bármi maradandót alkotnia. Ugyanis ugyanőneki Apafi fejedelemhez 1664 április 5-én intézett "humillima supplicatio"-jából és a fejedelemnek ugyanannak az esztendőnek június 24-én kelt adományleveléből megtudjuk, hogy a templomocskát fennállásának negyedik évében a pogányság első bejövetelekor a tatárok felégették és a harangot elvitték, sőt a hitek is a város falai közé bemenekültek. Így akkor megszűnt itt minden egyházi szolgálat,²¹⁾ hiszen a lelkipásztor is a menekülők között lehetett.

A tatárok első izben az 1658. év nyarának végén dulták fel Erdélyt s miként ismeretes, a fényes porta a pusztító hadakat II.

19) RMK. III. 1750.

20) Herepei Gergely. 10.

21) Sz. 1908: 315.

Rákóczi György meggondolatlan lengyelországi hadjárata megtorlásának ürügye alatt zuditotta az országra. A török és tatár hadak Brassótól kezdve Biharig, illetőleg a Szilágyságig pusztítottak. Szalárdi krónikája szerint: "Kolozsvár városa ezer tallér készpénzt,²²⁾ nagyon sok vég és szekér posztókat, kenyeret, lisztet, bort, méhsert, szaladsert adni kényszerítettet vala. De minden hostátit ugyan felégették."²³⁾ Enyedi István ezen kívül még azt adja tudtunkra, hogy "a hitetlen pogány ebek ígéreteknek nem állván, nem csak a körül lévő számtalan sok helyeket, falukat, hanem a városnak is hostátit rettenetes tűzzel mind felégették és hamuvá tették vala."²⁴⁾ Linczegh János, Kolozsvár városának akkori első szenátora naplójában is megtaláljuk, hogy az 1658. év szeptember 10-14-közötti időben zárolta körül a várat a Torda felől jövő silistriai basa, meg Memhet Ghyra tatár chám nagy serege. "Elérkezvén másodnap a tatár chám is, nagy dühösséggel meggyújtotta a monostori külvárost."²⁵⁾ Habár a "monostori külváros" megjelölést - szószerint véve - nem lehet azonosítani Monostor faluval, mégis egészen bizonyosan ezen a napon égették fel emezt is, hiszen a kettejük közötti térbeli távolság már ekkorra csak nagyon csekély volt. Ennélfogva tehát 1658 szeptember 11-én pusztult el e templomocska is.

Az ekkor bekövetkezett rettenetes zür-zavaros állapotok között Erdélynek egyszerre két fejedelme is volt, akik egymással harcban állottak. Velük egyszerre a törökség pusztította és zsárolta a lakosságot és javait, az ország jövedelme pedig két fejedelem seregének ellátására nem volt elegendő. Ennélfogva nemhogy a templom felépítésére nem lehetett gondolni, de a papi állás is üresen állott, mivelhogy a gyalui uradalom és a harmincad nagyon megcsappant jövedelmét a hadakozások emésztették fel.

Mogyorósi lelkipásztor Kolozsvárra menekülve, ott is maradt, hihetőleg még ugyanebben az esztendőben Enyedi P. Bálint utódául

---

22) Ez az adat téves, minthogy Linczegh János, a város akkori első szenátora csak készpénzben 37.597 tallért jegyzett fel (Jakab Elek II. 663.)

23) Szalárdi 391.

24) Enyedi István II. Rákóczi György veszedelméről. ETA. IV. 273-74.

25) Jakab: Kolozsvár. II. 664.

a gyülekezet által rendes papnak megmarasztatván. Itteni működése a nehéz idők miatt a papi szolgálat ellátásán kívül aligha terjedhetett többre.

A korán meghalt Apáczai Csere János professzor 1660 január 9-én történt temetésére az ekklezsia egyleveles kártát készítette, a rajta kinyomtatott latin versek sorában Mogyorósi Elek kolozsvári lelkipásztor az első, aki - Bán Imre szerint - az elhunyt tudósban az erdélyi iskola és az egyház veszteségét gyászolja.²⁶⁾ Már e sorokból is sejtjük, hogy Apáczainak ő is megértő és jóakaró barátja s netalán haladó szellemű társa volt.

Mogyorósinak kolozsvári működése idejéből utolsó adatként Váradi János, Istvándi Bálint, Szalárdi János és Budai Mihály kurátoroknak 1664 július 18-án készített számadáskivonatában találjuk: "Szasz hetven het forintot Dezmas Holcz Pál ur[am] kezehez attunk, hogy praedikator uramek[na]k buzat vegyen velle, s az hatra maradt reszebül adgyon Mogyorosi uram[na]k szaz forintot."²⁷⁾

Ezután egészen az 1669 július 14-től 1670 július 31-ig számított gazdasági évig több számadáskönyv nem maradt reánk. Ebben az időben azonban Kovásznai első, Porcsalmi második pap volt, harmadik papnak pedig 1670 tavaszán hozták ide Sárpataki Mihályt.²⁸⁾ Bizonyos tehát, hogy Mogyorósi ekkor már nem élt. Valószínű, hogy élete az 1667. évig tartott, minthogy Porcsalmit a kollégiumi lektorságból e tájban választották meg harmadik lelkipásztornak, nagyon hihetőleg Mogyorósi utódául.

---

26) Akantisz Viktor: Todoroszku Gyula és neje Horváth Aranka régi magyar könyvtára. Bp. 1922. - MKSzle. 1930: 309, - Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp. 1958. 538.

27) Az egyházközség 1664. évi vagyoneleltárkönyve. 31/B. lev. (Az ekklezsia lev.tárában.)

28) Hozs Pál és Szathmári János ref. quártások számadáskönyve az 1669-70. gazdasági évről. 3/B., 24/B. lev. (U.o.)